

Faragó Laura

Öt magyar dráma

Kiss József – Móricz Zsigmond – Szabó Magda –
Molnár Ferenc – Bródy Sándor

A szalézi szerzetes mártírhalála.

A Szolnoki Szigligeti Színház társulata Kiss József *A boldog (Utolsóból első)* című drámájával mutatkozott be (a darabot Karczag Ferenc, Jászai-díjas színművész rendezte). A színdarab a mártírhalált szenvedett szalézi szerzetes, Sándor István boldoggá avatására készült, 2013. október 19-ére.

Sándor István a Rákospalotán működő Katolikus Fiúnevelő Intézet hitoktatója volt mint szalézi szerzetes. Az ÁVH 1950-ben betiltotta a katolikus intézményt, ám a fiatal nevelőtanár ennek ellenére továbbra is folytatta magánházaánál a hitoktatást, ezért a hatóság 1951-től besúgókat küldött rá és figyeltetni kezdte. Ez az ármányos támadás a szaléziak tudomására jutott, akik megszervezték a szerzetes külföldre menekülését. A nyugati határnál azonban a tanító visszafordult a rábízott fiataljaihoz. Az ÁVH 1952-ben letartóztatta, majd tizenöt társával együtt bíróság elé állították. A Budapesti Hadbíróság 1952. október 30-án Sándor Istvánt kötél általi halálra ítélte. Kegyelmi kérvényét 1953. március 12-én elutasították. A halálos ítéletet 1953. június 8-án végrehajtották.

Sándor István drámáját – a mindössze harminckilenc évet élt szerzetes életének végső szakaszát – két részben láthatjuk: az első az 1952-es

kihallgatások, kínzások és kínvallatások idején játszódik, egészen a „kötél általi halál” kihirdetéséig; a második a kegyelmi kérvényre való várakozás időszakát mutatja be a kivégzésig – így a reménykedés közben a börtöntársak élete is megelevenedhet, némi humorral színesítve a brutális kegyetlenkedéseket.

A szórólapok az előadást mint „különleges, katartikus, felemelő színházi beavatásra készülő” produkciót harangozták be – ezúttal azonban a „katarzissal” adósok maradtak a szolnokiak. Ennek oka részben a darab *didaktikus* jellege, részben a szereplőgárda „*csupán naturalista*” játéka – kivételt képez Kása megszemélyesítője, Bende Lajos eszköztelen drámaiságot mutató szerepformálása. A főhős kiválasztása – számomra legalábbis – szereposztási tévedés. Sándor István mártírhalált szenvedett szerzetes megtestesítője más alkatot, más karaktert kívánt volna.

A rokonság és a panamák lápvilága. Móricz Zsigmond *Rokonok* című alkotását a tatabányai Jászai Mari Színház – Népház előadásában szeptember 9-én láthattuk.

A tatabányai társulat megrendítő előadást produkált. A darab rendezőjét érdemes külön is kiemelni, mert

* A Vidéki Színházak Fesztiválja a Thália Színházban (2014. szeptember 6–13.)

Hargitai Iván ideális, mondhatnám „eszményi” módon vitte színpadra Móricz Zsigmond művét. Szereplői mindmind élő, hús-vér alakok. Móricz igazi szándéka az írással nemcsak a valóság hű bemutatása, a kor hű láttatása volt, hanem oly erős szenvedély is fűtötte a „jobb” kor, a tisztább és igazságosabb „lét” megteremtéséért, az igazságosabb társadalomért, hogy ez a harc szinte drámává emelte írásait, színdarabjait.

De az íróban megvolt a *kitörési vágy* is a polgári lét legfelsőbb körei felé, igyekezett életében mindent megtenni a felemelkedésért. Mindenben „első” akart lenni, így jól ismerte ezt a *kitörési energiát*, és hitelesen meg is énekelte alakjaiban; hősei nem ábrándoznak, hanem *itt és most* akarnak *mindent*: pénzt és tisztességet *egyszerre* – a dráma ebben a nagy akarásban, ebben az örült távolságokat bejáró ellentétben feszül. De a kettő együtt lehetetlen! És ezt Móricz Zsigmond zseniálisan meglátta, és megírta a *Rokonokban*: „A főügyésznek nem kell szentnek lenni! Csak becsületes embernek!”

Nos, ez okozza a főhős, Kopjáss István főügyész tragédiáját: becsületet akart a panamázók között. De a környezete és a meggazdagodás lehetősége őt is megszedítette. Lina, puritán felesége próbálta ugyan visszarángatni a tisztesség felé, de a szakadék – amely a becsületesség és a vagyonszerzés között tátongott – végül is a mélybe húzta.

Móricz drámai ereje a végletek láttatása! A darab kitűnően érzékelteti a *posványt*, a *bűnös lét* kiüresedéshez vezető csapdáját, valamint a *tisztaságban* rejlő hatalmas erőt! Lina, az egyszerű feleség alakjában fel-felcsillan a protestáns édesanya erkölcsisége, melyet kitűnő alakítással

érezkeltetett Bakonyi Csilla. De legfőképp Crespo Rodrigo remekelt Dr. Kopjáss főügyész alakításával. Gyötördése, a végletek közötti hánykódásának megjelenítése lenyűgöző volt.

Szakonyi Károly igen jól tette a dolgát; kongeniálisan oldotta meg a prózai szöveg színpadi adaptációját. A színészek hálásak lehetnek a drámaiságot szolgáló pergő mondataiért – nemkülönben rendezőjüknek, Hargitai Ivánnak, aki megtalálta a darab ideális muzsikusait. A tatabányaiak sokat tettek a móríci varázslat életre hívásáért!

Régimódi történet. Szeptember 10-én a debreceni Csokonai Színház egy ízig-vérig debreceni íróval, Szabó Magdával örvendeztette meg a budapestieket.

A színpadi regény (a *Régimódi történet*) a város mintegy másfél évszázadon végigvonuló cívis-történelmet dolgozza föl, két család (a Jablonczayak és a Gacsáryiak) életét bemutatva, négy generáción keresztül.

Mintha csak egy régi történelmi képeskönyvben lapozgatnánk, úgy elevenednek meg a 19. századi Debrecen kapui, utcái, s a kapukon belépve életre kelnek az elsárgult családi fotóalbumok. A fényképek – s egyben az események – pergetője a főhős, Rickl Mária, a magyar drámairodalom egyik legösszetettebb nőalakja. Két család négy generációjának sorsával ismerkedhetünk meg általa, s ahogy telnek az évek, évtizedek, úgy rakódik a magára hagyott asszony vállára mindmind több teher és gond. Mintha csak egy családi átok ülné meg a házat, Rickl Mária ugyanazokat a sorscsapásokat éli meg fiában, mint amelyektől férje miatt eddig is szenvedett. Az erős asszony az idő múltával még a léhűtő fia terheit is cipeli, hurcolja, takargatja

(a mindent tudni akaró pletykás város lakói elől), sőt, harmadikként, unokájának, Lenkének a sorsa is az ő vállát nyomja: a gyermeket magához kell vennie és fölnevelnie. Az asszonyt a nehézségek és a gondok mégsem törlik meg. Ez a megfejthetetlen csodája a darabnak! A fordulatos események szövevénye mellett ez adja magát a drámai feszültséget is: vajon mikor roppan össze a terhek alatt a nagyszony? Rickl Mária élete folyamán egyre keményebb és könyörtelenebb lesz, s mielőtt szigorúságával végleg elérné azt a szintet, hogy megborozadjunk tőle – magyarul: hogy megutáljuk –, ellenszenvünk és döbbenetünk fokozatosan átcsap csodálatba, és könnyeket fakasztó szeretetté változik.

Kubik Anna alakítása megrendítő. A keményedő és gondoktól ráncosodó arcvonások egyre inkább érző szívet takargatnak. Szemérmességéből? Társadalmi elvárások miatt? Avagy hogy ezáltal a végső, utolsó csepp erejét el ne veszítse? Az asszony saját keménységébe kapaszkodik, hisz nincs más, akitől segítséget kaphatna. Nincs senkije és nincs semmije, akikre s amikre támaszkodhatna. Keménységének függönyét csupán egy-egy villanásra engedni föllebbenteni, s ilyenkor bepilanthatunk mélyen érző lelkébe.

Kubik Anna színészi alakításának nagy-nagy erénye, hogy végig tudja vinni ezt a lelki libikókát úgy, hogy egy pillanatra sem csap át szentimentális megoldásokba.

A rendező, Csikos Sándor hű marad a darab címéhez: régimódi pompával díszíti és vezeti végig a drámát, ragaszkodik a „régí képeslapok” korhű megelevenítéséhez, amihez hiteles és szép jelmezekkel és a régi Debrecent felidéző díszletekkel járul hozzá Gyarmathy Ágnes. Dragó Gergely pedig igen élvezhető

háttér-dimenziót teremt kitűnő zenei megoldásaival.

Egy dolog azonban erősen motoszkál bennem: Szabó Magda nem az én író – ezt be kell vallanom. Írásai az „ész”-ből, s nem a „szív”-ből születnek. Zsúfolt eseményeinek kaleidoszkópszerű vibrálása, azaz a „túl sok”, nem hagy sem időt, sem teret a cselekmények gyökerig hatolásához: írásaiban túl sok az esemény és kevés az úgynevezett „belső dráma”; sok a bűn és kevés a bűnhődés!

A megváltást hozó megtisztulás, az úgynevezett katarzis, e nélkül a „pálfordulás” nélkül, eme belső dráma nélkül, aligha sikerülhet. Hősei nem mennek át a nézővel közösen megtett „damaszkuszi úton” – pedig számomra ez jelenti az igazi tanítást; nem a történelem szellemesen és érdekesen hű tükrözése.

Kisvárosi Hamupipőke. Molnár Ferenc *Üvegcipő* című színműve olyan, mint egy városi mese, polgároknak. Igaz, ma már falusi környezetben is nyugodtan előadható, bárki megnézheti, biztos a siker. Sehol sem tabu már az élettársi kapcsolat (réggen vadházasságnak hívták – mára maga az elnevezés is elavult); sokat hallottunk a régi nyilvánosházakról a Madámmal, aki ha nem is „elvtársnő”, de „tisztos” adófizető „hölgy” lett azóta; gyakoriak a „gazdag nő – szegény férfi” társulások; ezek mind-mind elfogadott tények manapság.

A dráma (vagy vígjáték?) önéletrajzi momentumokat is rejt, hiszen a szerző a mű megírása idején vette feleségül Fedák Sárít, mivel beleszeretett Darvas Lilibe. Hogyan is történhetett ez? Az abszurd valóságot a híres színésznő, „Zsazsa” provokálta: kikötése volt, hogy csak akkor engedje el Molnárt (a szép és fiatal Darvas Lili-

hez), ha előbb feleségül veszi, s utána elválnak.

A darabban a híres művésznő megfelelője Adél (Szócs Erika), a korosodó és gazdag panzió-tulajdonosnő. Molnár Ferenc Sipos Lajosba, a „bútortervező rajzolóba” írja bele önmagát (Horányi László), s a szegény kis árva cselédlány, az álmodozó széplélek, a „kis hamupipóke”, Irma (Molnár Anikó) lesz Darvas Lili, a kezdő színésznő színpadi mása.

Közismert életrajzi tény, hogy amikor Molnár Ferencet aggódva faggatták esküvőjük előtt a korkülönbségről, a szerző elhíresült válasza (amely szó szerint a darabba is bekerült!) ez volt: „Most talán soknak látszik, de száz év múlva Lili 123 éves lesz, én 148 –, nagyon össze fogunk illeni.”

Különös a színmű felépítése; az első két felvonás dráma, a harmadik pedig vígjáték. A második rész után akár vége is lehetne a darabnak – de akkor írója nem Molnár Ferenc volna! Tehát az író nem küldi haza a nézőt a kis Irma tragikus „öngyilkosságával”, hanem komikusan folytatja a meseszöveget, és fergeteges vígjátékot kerekít a darab végére. Mint a mesékben: végül is mindenkinek a sorsa jóra fordul.

Kissé fájjalom, hogy az árva cselédlányból, a „kis hamupipókéből” a darab végére pimasz kis fruska lesz – de (ezt az írónak megbocsátjuk) ezáltal a közönség találkozhatott azal a városi kabaréval is, amely akkor már oly divatos volt a pesti orfeumokban. Az ilyen befejezésre mondják, hogy „könnyed, fájdalommentes szórakozás”!

A Soproni Petőfi Színház színvonalas, nagyvárosi együttese bárhol a világon megállná a helyét ezzel a darabbal: különösen Pataki András rendezésében.

Az erkölcs diadalútja. Szeptember 12-én Bródy Sándor *Tanítónő* című drámáját mutatta be a Miskolci Nemzeti Színház társulata. A darab olyannyira modern – a műnek mind tartalmát, mind nyelvezetét, sőt rendezését is beleértve –, hogy az ember el sem hiszi: Bródy Sándor egy évben született Gárdonyival!

1863-ban Egerben (Bródy), illetve Agárdpusztán (Gárdonyi), egy időben látták meg a napvilágot, ráadásul mind a két életút hasonlóan kezdődött: korai árvasággal, szegénységgel, nélkülözéssel.

De amíg Gárdonyi Géza írói útja a nemzeti romantika felé vezetett, addig Bródy Sándor a realizmus úttörője lett. Az irodalomban máig a magyar naturalizmus atyjaként emlegetik, úgy is mint a „magyar Zolát”, aki szociális érzékenységgel és modern nyelvezetével megelőzte Adyt, példaképe volt Krúdynak és Móricznak egyaránt.

A *Tanítónő* története 1908-ban játszódik, s akár ma is megtörténhetne! A gyönyörű (számomra legalábbis lenyűgöző) színpadkép egy kukoricagörébe épített falusi miliót mutat, amely hol tanító-lakásként (varrógéppel, könyvekkel és kemencével), hol iskolaépületként funkcionál, de még a környék nagyurai is jól megférnek itt: kártyáznak, iszogatnak – olykor-olykor itt korhelykednek.

A falusi világ szinte minden társadalmi rétege ugyanebben a térben mutatkozik be – ami a rendező (Rusznay Gábor) és díszlettervező (Debreczeni Borbála) zseniális összehangoltságát bizonyítja. Találkozhatunk itt a Főúrral (Bősze György), a Káplánnal (Kocsis Pál), a Tanítóval (Pásztor Pál), a Szolgabíróval (Zayzon Zsolt), a Járásorvossal (Harsányi Attila), a Kántorral (Kincses Károly), a Kántorkisasszonnyal (Szabó Irén)

és még másokkal, akik mind összefognak a Pestről jött tanítónő, a fiatal és energikus Flóra (Lovas Rozi) ellen. Ellenségesen összezárnak körülötte, s mint ahogy egy osztályközösségben a gyerekek „kicsipkedik” maguk közül az újonnan érkezőt, ugyanúgy fognak össze az új szelet, új ígéret hozó, változást és változtatást akaró, felvilágosult szellemű tanítónő ellen.

Végül is Flóra összeroppan a közösséggel folytatott harcban, és ott hagyja az iskolát. De „meg nem törik”, és nem adja be a derekát az ifjú Nagynak sem, a gazdag kérőnek. Neki is tud nemet mondani.

És itt válik modernné a történet: a Tanítónő (mint a megváltást hozó romantikus nő-szimbólum) nem dől be a „megváltó-szerepnek” és nem ígéri a megváltást kérőjének. Veszi a sátorfáját, és őt is elhagyja.

Szokták mondani, hogy nem lehet a régi tömlőbe újbort tölteni, így Flóra sem választ félmegoldást. Pedig volna

rá oka, hogy maradjon: kedves kis falusi tanítványait nehéz szívvel hagyja ott. Nos, ezt sajnálja egyedül! S talán ezért is az erkölcsiség diadalútja az övé – egyedül harcol, és igazát akkor is vállalja, ha egyedül marad.

S mitől olyan modern? Attól, hogy bízik saját erejében, nő léte, hisz önmagában.

Bródy Sándor Flórája előhírnöke a mai modern nőtípusnak, aki nem csupán „oldalbordaként” képzei el az életet – pláne ha a teremtés koronái evés-ivásban, italozásban és erőszakosságban tudnak csak kilépni önmagukból.

Lovas Rozi megnyerő erővel és tisztasággal viszi végig Flóra szerepét, míg párja, a főhős Szócs Artúr már kevésbé megfelelő ellenfele a Tanítónőnek. Kár ezért a „nyegleségért” és „erőtleniséget sejtető” színészi játékért, mert ezzel megfosztott bennünket egy még nagyobb katarzistól, amely azonban így is megérint bennünket. Köszönet érte!

Boda László

Azok az ujjak

(Balladaszilánk)

Azok az ujjak, ahogy a jég alól kinyúlnak.
Végső gesztussal. Mozdulatlanul.
Konzerválják az északsarki múltat.
Azok az ujjak.
Ahogy a jég alól kinyúlnak.

Elment prof. Dr. Boda László (1929–2014) – Laci bácsi, kedves szerzőnk. Isten nyugosztalja. Ez a verse közlésre várt, posztumusz jelenik meg. Talán majd ránk bízott verseskönyve is egyszer nálunk.

Pap volt, teológus, egyetemi tanár; eredetkutató és erkölcsfilozófus. Számos teológiai, etikai és filozófiai könyvet publikált. Nyelvünkkel és őstörténetünkkel foglalkozó új megközelítései vitára készítették a szakembereket.